

Νέλλη Καμπούρη

Ο αντίκτυπος της COVID-19 στο χάσμα μεταξύ των φύλων στην Ελλάδα

ΕΥΡΩΠΗ

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

ΕΥΡΩΠΗ

Η Ευρώπη χρειάζεται την κοινωνική δημοκρατία!

Σε ποια Ευρώπη θέλουμε να ζούμε; Πώς μπορούμε να κάνουμε πράξη τα ευρωπαϊκά μας ιδανικά για την ελευθερία, την ειρήνη και τη δημοκρατία ξεπερνώντας τις όποιες εσωτερικές ή εξωτερικές αντιστάσεις; Πώς μπορούμε να συμβάλουμε ώστε η Κοινωνική Δημοκρατία να αποκτήσει ισχυρή θέση στην Ευρώπη; Αυτά είναι τα ερωτήματα στα οποία εστιάζει το Ίδρυμα Friedrich-Ebert-Stiftung στη σειρά «Πολιτική για την Ευρώπη» στην οποία αναδεικνύουμε ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μπορεί και πρέπει να διαμορφωθεί με δημοκρατικό, οικονομικά κοινωνικό και αξιόπιστο από πλευράς εξωτερικής πολιτικής τρόπο!

Σε αυτό το πλαίσιο επικεντρωνόμαστε στους ακόλουθους θεματικούς τομείς:

- Δημοκρατική Ευρώπη
- Κοινωνικο-οικολογικός μετασχηματισμός
- Μέλλον της εργασίας
- Ειρήνη και ασφάλεια

Αυτά είναι τα θέματα που αναλύουμε μέσα από δημοσιεύσεις και εκδηλώσεις. Παρέχουμε ωθήσεις και συμβουλές σε υπεύθυνους λήψης αποφάσεων στον πολιτικό και τον συνδικαλιστικό χώρο. Προωθούμε τη συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης και υποβάλλουμε συγκεκριμένες προτάσεις για τη διαμόρφωση κεντρικών τομέων πολιτικής. Αυτή τη συζήτηση θέλουμε να έχουμε μαζί σας μέσα από τη σειρά «Πολιτική για την Ευρώπη»!

Σχετικά με τη δημοσίευση

Η απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης στην COVID-19 ήταν οριζόντια και ουδέτερη ως προς το φύλο. Δεν υπήρξε αξιολόγηση της διάστασης του φύλου ούτε διαβούλευση με τους φορείς χάραξης πολιτικής για το φύλο. Τα μέτρα περιορισμού (lockdowns) επιδείνωσαν τις ανισότητες μεταξύ των φύλων όσον αφορά την απασχόληση και την ανεργία και κατέστησαν πιο ευάλωτες στην αγορά εργασίας τις γυναίκες νεαρής ηλικίας, τις μετανάστριες και τις γυναίκες με επισφαλή θέση απασχόλησης. Τα καθήκοντα φροντίδας αυξήθηκαν λόγω της εκτεταμένης αναστολής λειτουργίας των σχολείων και των παιδικών σταθμών και, παρόλο που αυξήθηκε ο χρόνος ενασχόλησης των ανδρών με τη φροντίδα, διευρύνθηκε το χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών στον τομέα αυτό. Η έμφυλη βία αυξήθηκε κατά τη διάρκεια των μέτρων περιορισμού (lockdowns). Παρά την ευαισθητοποίηση, η κυβέρνηση δεν υιοθέτησε μια αποτελεσματική πολιτική για την πρόληψη της έμφυλης βίας. Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης λόγω της πανδημίας χρησιμοποιήθηκε για να νομιμοποιηθεί η περιθωριοποίηση των θεμάτων φύλου και η φίμωση των απόψεων που επισήμαναν ότι οι γυναίκες διατρέχουν τον κίνδυνο να πληγούν σε δυσανάλογο βαθμό λόγω της διεύρυνσης του χάσματος μεταξύ των φύλων όσον αφορά την απασχόληση, την ανεργία και τη φροντίδα, καθώς και λόγω της πιθανής αύξησης της έμφυλης βίας ως αποτελέσματος των μέτρων περιορισμού.

Σχετικά με τη συγγραφέα

Η **Νέλλη Καμπούρη** είναι πολιτική επιστήμονας και ερευνήτρια κοινωνικών φύλων. Αυτή τη στιγμή εργάζεται ως ερευνήτρια (senior research fellow) στο Κέντρο Σπουδών Φύλου και διδάσκει πολιτική για το φύλο, την εργασία και την κοινωνία στο τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου στην Αθήνα.

Υπεύθυνοι στο FES για τη δημοσίευση

Ο **Άρνε Σίλντμπεργκ** είναι διευθυντής του γραφείου του FES στην Ελλάδα.

Η **Μόνικα Μπεργκ** είναι επιστημονική συνεργάτις του γραφείου του FES στην Ελλάδα.

Ο αντίκτυπος της COVID-19 στο χάσμα μεταξύ των φύλων στην Ελλάδα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική κυβέρνηση έλαβε εγκαίρως μέτρα περιορισμού και μετριασμού, τα οποία αποδείχθηκαν αποτελεσματικά για την επιβράδυνση της εξάπλωσης του ιού. Τα μέτρα αυτά περιλάμβαναν, μεταξύ άλλων, την αναστολή και ματαίωση δημόσιων εκδηλώσεων, την έκδοση αυστηρών εντολών παραμονής στο σπίτι για την πλειονότητα του πληθυσμού, εξαιρουμένων των εργαζομένων σε βασικούς τομείς της οικονομίας, το κλείσιμο μη νευραλγικών επιχειρήσεων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, τον περιορισμό μετακινήσεων των πολιτών, την υποχρεωτική τηλεργασία για τους περισσότερους δημόσιους υπαλλήλους και πολλούς εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα, την εντατικοποίηση της αστυνόμευσης, και χαρακτηρίστηκαν «μεγάλη επιτυχία». Μέχρι τον Ιούνιο του 2020, το πρώτο κύμα του ιού φαινόταν να έχει τεθεί υπό έλεγχο σε μεγάλο βαθμό, καθώς αναφέρθηκαν λιγότερα από 3.000 καταγεγραμμένα κρούσματα συνολικά και λιγότεροι από 200 θάνατοι σχετιζόμενοι με την COVID-19 κατά τους πρώτους τρεις μήνες της κρίσης.¹ Ωστόσο, η διαχείριση των επόμενων κυμάτων της πανδημίας δεν είχε παρόμοια θετικά αποτελέσματα.

Από το φθινόπωρο του 2020, η Ελλάδα έχει πληγεί από τουλάχιστον τρία ακόμα «κύματα» της COVID-19, που εξουθένωσαν το Εθνικό Σύστημα Υγείας, ιδίως κατά την επικράτηση της πλέον μεταδοτικής και λοιμογόνου παραλλαγής Δέλτα. Αν και η ελληνική κυβέρνηση θέσπισε εκ νέου παρόμοια μέτρα περιορισμού και μετριασμού, τα μέτρα αυτά αποδείχθηκαν πολύ λιγότερο αποτελεσματικά για την ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου και τη μείωση των απωλειών. Αυτή τη φορά τα εν λόγω μέτρα δεν ελήφθησαν αρκετά νωρίς και, ως εκ τούτου, το Εθνικό Σύστημα Υγείας έφτασε στα όριά του, ως συνέπεια και της μακρόχρονης εφαρμογής πολιτικών λιτότητας που οδήγησαν σε ανεπαρκή χρηματοδότηση και υποστελέχωση. Οι πολιτικές για τη δημόσια υγεία σταθμίστηκαν όλο και περισσότερο με βάση τις οικονομικές ανάγκες και προτεραιότητες και ιδιαίτερα με βάση το άνοιγμα του τουριστικού κλάδου κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού τα έτη 2020 και 2021. Επιπλέον, διαφάνηκε η έλλειψη μίας βάσης δεδομέ-

νων που θα συντελούσε σε μια αποτελεσματική τοπική προσαρμογή των περιοριστικών μέτρων, λαμβάνοντας υπόψη τα επικαιροποιημένα επιδημιολογικά κριτήρια, ενώ η λειτουργία του εθνικού συστήματος ιχνηλάτησης και παρακολούθησης για τη διακοπή των αλυσίδων μετάδοσης του SARS-CoV-2 αποδείχθηκε αποσπασματική στην καλύτερη των περιπτώσεων. Ως αποτέλεσμα, αποκαλύφθηκαν οι υφιστάμενες αδυναμίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας όσον αφορά τη δυναμικότητα και την ποιότητα των υπηρεσιών και εντάθηκε η αστυνόμευση προκειμένου να υπάρξει συμμόρφωση με τους περιορισμούς.

Από το φθινόπωρο του 2021, οι πολιτικές επικεντρώθηκαν στην αύξηση των ποσοτών εμβολιασμού κατά της COVID-19 στον γενικό πληθυσμό. Η ελληνική κυβέρνηση στράφηκε προς μια προσέγγιση αποποίησης ευθυνών, υποστήριξε ότι τα περιοριστικά μέτρα δεν ήταν πλέον απαραίτητα, διότι οι μαζικοί εμβολιασμοί σήμαναν το «τέλος» της πανδημίας, και επέτρεψε ευθύνες για τυχόν προσκόμματα στο αντιμεβολιαστικό κίνημα και στην επιφυλακτικότητα απέναντι στα εμβόλια. Μέχρι τα μέσα Μαΐου 2022, στην Ελλάδα είχαν καταγραφεί επίσημα περισσότερα από 3,3 εκατομμύρια επιβεβαιωμένα κρούσματα και περίπου 30.000 θάνατοι σχετιζόμενοι με τον κορονοϊό, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να μη θεωρείται πλέον υπόδειγμα σε ό,τι αφορά τον έλεγχο της νόσου, αλλά μια ευρωπαϊκή χώρα με σχετικά υψηλό ποσοστό θανάτων σχετιζόμενων με την COVID-19.

ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η αγορά εργασίας στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από έντονες και βαθιά ριζωμένες ανισότητες μεταξύ των φύλων, πράγμα που αντικατοπτρίζεται και στο γεγονός ότι από το 2010 η χώρα καταλαμβάνει την τελευταία θέση στον Ευρωπαϊκό Δείκτη Ισότητας των Φύλων. Η πανδημία όξυνε αυτές τις ανισότητες, καθώς οι οριζόντιες και ουδέτερες ως προς το φύλο οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές της ελληνικής κυβέρνησης δεν μπόρεσαν να τις συγκρατήσουν και δεν κατόρθωσαν να ενισχύσουν τις ευκαιρίες και την πρόσβαση των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Η μερική οικονομική ανάκαμψη από την πανδημία που παρατηρήθηκε το τρίτο τρίμηνο του 2020 δεν ωφέλησε εξίσου τις γυναίκες στην Ελλάδα. Αν και το ετήσιο ποσο-

¹ Βλέπε την ημερήσια έκθεση COVID της Εθνικής Οργάνωσης Δημόσιας Υγείας (ΕΟΔΥ) την 1η Ιουνίου 2020, στη διεύθυνση: <https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2020/06/covid-gr-daily-report-20200601.pdf>

στό ανεργίας μειώθηκε σε 14,7% το 2021 από 17,6% το 2020, οι ανισότητες μεταξύ των φύλων είναι έντονες, με την ανεργία των γυναικών να φθάνει στο 18,9% έναντι του 11,4% για τους άνδρες.² Οι γυναίκες απώλεσαν σε δυσανάλογο βαθμό τις θέσεις εργασίας τους κατά την εκδήλωση της πανδημίας και αντιμετώπισαν επίσης μεγαλύτερα εμπόδια για την επανένταξή τους στο εργατικό δυναμικό την περίοδο που ακολούθησε το τέλος του πρώτου κύματος της COVID-19, το καλοκαίρι του 2020.

Σε μία πρόσθετη αξιολόγηση, με βάση τους σχετικούς δείκτες για την ισότητα των φύλων που έχει ορίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να παρακολουθεί την πρόοδο στην επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), διαγράφεται ακόμα πιο ζοφερή εικόνα. Το χάσμα μεταξύ των φύλων ως προς την απασχόληση στην Ελλάδα είναι σήμερα το δεύτερο μεγαλύτερο στην Ε.Ε. Αν και μειώθηκε από 20,7% το 2019 σε 19,4% το 2020, αυξήθηκε και πάλι σε 19,8% το 2021, τάση η οποία εγείρει σοβαρές ανησυχίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας αναφορικά με την προώθηση της ισότητας των φύλων στην πράξη.³ Τα σημαντικά κενά στα δεδομένα που αφορούν το φύλο αποτελούν σύννηθες φαινόμενα στην Ελλάδα και οι ελληνικές αρχές δεν έχουν επικαιροποιήσει τα δεδομένα σχετικά με το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων από το 2018, οπότε και ανερχόταν σε 10,4%.⁴ Παρότι το ποσοστό αυτό είναι μικρότερο από τον σημερινό ευρωπαϊκό μέσο όρο, πρέπει να θεωρηθεί αποτύπωση ενός φαινομένου «θετικής επιλογής». Πράγμα που σημαίνει ότι οι γυναίκες που εργάζονται υπό καθεστώς πλήρους απασχόλησης στην Ελλάδα έχουν δυναμικά υψηλότερους μισθούς πλήρους απασχόλησης από τους μέσους μισθούς των γυναικών στην Ευρώπη λόγω των συνολικά χαμηλότερων ποσοστών απασχόλησης των γυναικών στην Ελλάδα.⁵

Τα στοιχεία για τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας το 2021 δείχνουν ότι οι νεαρής ηλικίας γυναίκες, οι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου γυναίκες και οι μετανάστριες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα όσον αφορά τη συμμετοχή τους στην ελληνική αγορά εργασίας. Το ποσοστό απασχόλησης των νέων γυναικών που ζουν στην Ελλάδα (ηλικίας 15 έως 24 ετών) ήταν μόλις 11,1% σε σύγκριση με το 15,6% για τους άνδρες της ίδιας κατηγορίας και το 30,3% κατά μέσο όρο στην Ε.Ε. Το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (0 έως 2) που ζουν στην Ελλάδα ήταν 27% σε σύγκριση με το 50,5% για τους άνδρες της ίδιας κατηγορίας (Διεθνής

Πρότυπη Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης, ISCED) και το 35% κατά μέσο όρο στην Ε.Ε. Το ποσοστό απασχόλησης για γυναίκες υπηκόους τρίτων χωρών εκτός Ε.Ε. που διαμένουν στην Ελλάδα ήταν 36,6% σε σύγκριση με το 73% για τους άνδρες της ίδιας κατηγορίας.⁶

Πρόσφατη έκθεση του EIGE κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η πανδημία έχει πλήξει σοβαρά τους εργαζόμενους με άτυπες συμβάσεις εργασίας, στους οποίους συγκαταλέγονται οι αυτοαπασχολούμενοι, οι προσωρινά και οι μερικώς απασχολούμενοι, καθώς και οι άτυποι εργαζόμενοι.⁷ Στην Ελλάδα, οι γυναίκες υπερεκπροσωπούνται σε δυσανάλογο βαθμό στις άτυπες μορφές εργασίας, καθώς και στους τομείς που πλήττονται περισσότερο από τα κυβερνητικά μέτρα περιορισμού των μετακινήσεων, όπως είναι οι τομείς παροχής καταλυμάτων και υπηρεσιών εστίασης, και φιλοξενίας. Αν και δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία που να μας επιτρέπουν να αξιολογήσουμε πλήρως αυτές τις εξελίξεις, πολλές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών προβληματίζονται από την εντατικοποίηση της επισφαλούς απασχόλησης και των επισφαλών εργασιακών συνθηκών, που επηρεάζει σε δυσανάλογο βαθμό τις γυναίκες στην Ελλάδα.⁸ Μια πρόσθετη ένδειξη για τον αρνητικό αντίκτυπο της πανδημίας στην αύξηση του ποσοστού των γυναικών υπό επισφαλείς συνθήκες εργασίας στην Ελλάδα αντικατοπτρίζεται στα αποτελέσματα της έρευνας του Ευρωβαρόμετρου που δημοσιεύτηκε τον Μάρτιο του 2022 με τίτλο «Γυναίκες στην εποχή της COVID». Η Ελλάδα υπολείπεται των περισσότερων κρατών μελών της Ε.Ε. σε ό,τι αφορά την οικονομική τρωτότητα και την οικονομική ανεξαρτησία: σε ποσοστό 60% οι γυναίκες στην Ελλάδα συμφωνούν ότι η πανδημία είχε αρνητικό αντίκτυπο στο εισόδημά τους, ενώ σε ποσοστό 45% δήλωσαν ότι, λόγω των επιπτώσεων της πανδημίας στην αγορά εργασίας, ήταν σε θέση να παρέχουν λιγότερη αμειβόμενη εργασία (δηλαδή, λιγότερη εργασία έναντι μισθού ή ημερομισθίου) από ό,τι θα επιθυμούσαν και σε ποσοστό 31% απάντησαν ότι η πανδημία τις έχει καταστήσει πολύ ή εστω λίγο περισσότερο οικονομικά εξαρτημένες από τον σύντροφό τους.⁹

COVID-19 ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ

Με βάση την Έρευνα του 2020 για το Εισόδημα και τις Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC), η φτώχεια

2 Στοιχεία της Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en

3 Στοιχεία της Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TESEM060__custom_1226924/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=1224521f-f30f-4148-8fe6-06f38f6ae99d

4 Στοιχεία της Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_05_20/default/table?lang=en

5 Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE): Ανισότητες μεταξύ των φύλων στον τομέα της φροντίδας και συνέπειες για την αγορά εργασίας (Gender inequalities in care, and consequences for the labour market), https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20204948_mh0220888enn.pdf.pdf

6 Στοιχεία της Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_EMP_A/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsi.lfsi_emp και https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_ERGAN_custom_2752439/default/table?lang=en

7 Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE): Ισότητα των φύλων και κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 (Gender equality and the socio-economic impact of the COVID-19 pandemic), https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20211734_mh0921078enn.pdf

8 SOLIDAR (2021): Παρατηρητήριο Κοινωνικών Δικαιωμάτων 2020 – Ευρωπαϊκές τάσεις, https://www.solidar.org/system/downloads/attachments/000/001/408/original/Social_Rights_Monitor_2021.pdf

9 Ευρωβαρόμετρο (2022): Δημοσκόπηση flash – Γυναίκες στην εποχή της COVID-19 (Flash survey – Women in times of COVID-19), <https://webgate.ec.europa.eu/ebsm/api/public/deliverable/download?doc=true&deliverableId=80615>

και ο κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα μειώνονται, αν και με ρυθμό βραδύτερο από ό,τι κατά τα τρία προηγούμενα έτη. Η τάση αυτή μπορεί σε μεγάλο βαθμό να αποδοθεί στις επιπτώσεις της πανδημίας.¹⁰ Με το 28,8% του πληθυσμού της να κινδυνεύει από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό, μειωμένο σε σχέση με το 30% του 2019, η Ελλάδα παραμένει η τρίτη χώρα που πλήττεται περισσότερο από τη φτώχεια στην Ε.Ε., μετά τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.¹¹

Το ήδη σημαντικό άνοιγμα της ψαλίδας όσον αφορά τα ποσοστά φτώχειας λόγω φύλου στην Ελλάδα φαίνεται να αυξήθηκε περαιτέρω λόγω της κρίσης της COVID-19. Η διαφορά που καταγράφηκε το 2019 ανήλθε σε 1,6% (εκτιμήθηκε ότι το 30,8% των γυναικών έναντι του 29,2% των ανδρών διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού) και αυξήθηκε κατακόρυφα σε 2,1% το 2020 (το 29,9% των γυναικών έναντι του 27,8% των ανδρών διατρέχουν αυτόν τον κίνδυνο). Οι διαφορές μεταξύ των φύλων όσον αφορά τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας διατηρούνται ή αυξάνονται για πολλές ευάλωτες ομάδες γυναικών. Σημειώθηκαν έντονες αυξήσεις στις διαφορές μεταξύ των φύλων όσον αφορά το ποσοστό κινδύνου φτώχειας για διάφορες κατηγορίες ευάλωτων ομάδων, ανάμεσα στις οποίες βρίσκονται: (i) τα οικονομικά ανενεργά άτομα, όπου το ποσοστό κινδύνου φτώχειας ανήλθε σε 25,6% για τις γυναίκες έναντι του 22,8% για τους άνδρες, (ii) οι ηλικιωμένοι, ιδίως άνω των 75 ετών, όπου το ποσοστό κινδύνου φτώχειας ανήλθε σε 17,2% για τις γυναίκες ηλικίας 75 ετών και άνω, ενώ για τους άνδρες της ίδιας ηλικιακής ομάδας ήταν 9,7%, (iii) οι υπήκοοι τρίτων χωρών εκτός Ε.Ε. που διαμένουν στην Ελλάδα, για τους οποίους το ποσοστό ήταν 54,7% στις γυναίκες έναντι 49,8% στους άνδρες, και (iv) οι γυναίκες ηλικίας 18-59 ετών που διαβιώνουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας, οι οποίες εκτιμάται ότι αντιμετωπίζουν αυτόν τον κίνδυνο σε ποσοστό 17,3%, ενώ για τους άνδρες της ίδιας κοινωνικής ομάδας το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 14%.¹²

Όταν δημοσιευτεί η επικείμενη έρευνα EU-SILC του 2021 ενδέχεται να διαγραφεί πιο ζοφερή εικόνα. Ο πλήρης αντίκτυπος της πανδημίας της COVID-19 σε ό,τι αφορά την αύξηση του ποσοστού των γυναικών που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας στην Ελλάδα πιθανότατα θα διαφανεί τα επόμενα χρόνια. Διεθνείς και εθνικοί οργανισμοί έχουν κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου για το θέμα αυτό, εκφράζοντας επίσης ανησυχίες για την αύξηση των διαφορών μεταξύ των φύλων όσον αφορά την οικονομική ευα-

λωτότητα και τη φτώχεια στην Ελλάδα, ενώ η σταδιακή κατάργηση των μέτρων κοινωνικο-οικονομικής στήριξης που ελήφθησαν στη χώρα το 2021 και η σημαντικά ανεπαρκής ανταπόκριση της πολιτικής για τη δημόσια υγεία στην πανδημία μετά το φθινόπωρο του 2020 θα συμβάλει πιθανότατα στην αύξηση αυτών των κινδύνων.¹³

COVID-19 ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

Σύμφωνα με τα συγκεντρωτικά στοιχεία που παρέχει ο Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας (ΕΟΔΥ), έως τα μέσα Μαΐου 2022, δεν υπήρχαν σημαντικές ανισότητες μεταξύ των φύλων σε επίπεδο λοιμώξεων – οι γυναίκες αντιπροσώπευαν περίπου το 51% και οι άνδρες το 49% των καταγεγραμμένων κρουσμάτων, διαφορά η οποία αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό τον υψηλότερο γυναικείο πληθυσμό στη χώρα. Αντιθέτως, οι θάνατοι από COVID-19 δεν κατανέμονται ισομερώς ανά φύλο. Περίπου 3.000 περισσότεροι άνδρες από γυναίκες πέθαναν από επιπλοκές του SARS-CoV-2, αριθμός που αντιστοιχεί στο 54,8% των συνολικών θανάτων.¹⁴

Οι περαιτέρω ερμηνείες αυτών των ευρημάτων πρέπει να είναι προσεκτικές. Αφενός, δεν έχουν διενεργηθεί ειδικές μελέτες για την ανάλυση των υψηλότερων ποσοστών θανάτου της COVID-19 μεταξύ των ανδρών στην Ελλάδα. Πρόσφατες δημοσιεύσεις σε άλλες χώρες δείχνουν, ωστόσο, ότι οι παράγοντες που σχετίζονται με το βιολογικό φύλο, όπως οι ορμόνες που αφορούν το φύλο ή η ανοσοποιητική αντίδραση, διαδραματίζουν ελάχιστο ρόλο σε σύγκριση με κοινωνικούς παράγοντες, όπως οι συμπεριφορές των φύλων αναφορικά με την υγεία, η έκθεση κατά την εργασία, οι προϋπάρχουσες παθήσεις και τα δημογραφικά στοιχεία. Από την άλλη πλευρά, αυτά τα γενικά ευρήματα δεν πρέπει να επισκιάζουν τον βαθμό στον οποίο ο ιός έχει πλήξει δυσανάλογα τις ευάλωτες ομάδες γυναικών, ιδίως τις εργαζόμενες στον τομέα της υγείας. Για άλλη μια φορά, δεν υπάρχουν ειδικές μελέτες σχετικά με τον αντίκτυπο της COVID-19 στην εν λόγω ομάδα στην Ελλάδα, αλλά τα προκαταρκτικά στοιχεία που δημοσίευσε η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (ΠΟΥ) δείχνουν σημαντικά υψηλότερο ποσοστό μόλυνσης και θνησιμότητας για τους εργαζόμενους στον τομέα της υγείας σε σύγκριση με τον γενικό πληθυσμό σε παγκόσμια κλίμακα. Το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών σε αυτόν τον τομέα ανέρχεται σε 61% στην Ελλάδα, αν και ο αριθμός αυτός μπορεί να είναι υψηλότερος λόγω της μεγάλης εξάρτησης της αδήλωτης εργασίας των αποκλειστικών νοσοκόμων.

¹⁰ Δεν υπάρχουν επίσημα επικαιροποιημένα στοιχεία για τον πλήρη αντίκτυπο της πανδημίας στη φτώχεια σε εθνικό επίπεδο, διότι εκκρεμεί η δημοσίευση των αποτελεσμάτων της Έρευνας του 2021 για το Εισόδημα και τις Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών.

¹¹ Στοιχεία της Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_PEPS01__custom_1210145/bookmark/table?lang=en&bookmarkid=ff9b7346-5d7f-4585-9f4d-169801e8cdef

¹² Βλέπε δελτία Τύπου της ΕΛΣΤΑΤ σχετικά με τις στατιστικές EU-SILC για το 2019: <https://www.statistics.gr/documents/20181/14632616/Risk+of+Poverty+%28+2019+%29.pdf/4fcf90b6-1814-25ab-12ca-9f77b32b94f6> και το 2020: <https://www.statistics.gr/documents/20181/92456ff4-ca92-fd4d-df49-81c297c978e7>

¹³ Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE): Ισότητα των φύλων και κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 (Gender equality and the socio-economic impact of the COVID-19 pandemic), https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20211734_mh0921078enn_pdf.pdf, SOLIDAR (2021): Παρατηρητήριο Κοινωνικών Δικαιωμάτων 2020 – Ευρωπαϊκές τάσεις, https://www.solidar.org/system/downloads/attachments/000/001/408/original/Social_Rights_Monitor_2021.pdf, Μονάδα ΟΗΕ για τις Γυναίκες (UN Women) (n.a.): Ελλάδα, <https://data.unwomen.org/country/greece>

¹⁴ Σχετικοί πίνακες διατίθενται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://covid19.ihu.gr/>

Επιπλέον, η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να παραμερίσει σε μεγάλο βαθμό τον ιδιωτικό τομέα υγείας κατά την εθνική προσπάθεια αντιμετώπισης της COVID-19, σε συνδυασμό με τα υψηλά επίπεδα ιδιωτικών δαπανών για την υγεία στην Ελλάδα, δημιούργησε σοβαρές ανησυχίες σχετικά με το πόσο προσπελάσιμη και οικονομικά προσιτή είναι η υγειονομική φροντίδα, ιδίως για όσους βρίσκονται στο όριο της φτώχειας (ομάδα στην οποία υπερεκπροσωπούνται οι γυναίκες). Μια σαφής ένδειξη των επιπτώσεων ανάλογα με το φύλο αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι το 2020 η Ελλάδα κατέγραψε ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη σε μη καλυπτόμενες ανάγκες ιατροφαρμακευτικής φροντίδας, κατά δήλωση των ίδιων των ατόμων, με σημαντικές ανισότητες μεταξύ των φύλων: 7,6% για τις γυναίκες έναντι 5,4% για τους άνδρες. Συνολικά, η έλλειψη διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων ανά φύλο και δεδομένων με βάση τη διάσταση του φύλου καθιστά δύσκολη τη μελέτη του αντίκτυπου της πανδημίας στην υγεία ανά φύλο στην Ελλάδα. Οι δείκτες που υιοθετήθηκαν από τις ελληνικές αρχές για την αξιολόγηση των ευρύτερων επιπτώσεων της COVID-19 όσον αφορά τους κινδύνους για την υγεία και τα αποτελέσματα αυτών είναι κατά κύριο λόγο ουδέτεροι ως προς το φύλο και δεν καλύπτουν συνολικά θέματα ισότητας των φύλων στον τομέα της υγείας.

ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Οι πολιτικές που αποσκοπούσαν στην καταπολέμηση των κοινωνικών επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης ήταν οριζόντιες και ουδέτερες ως προς το φύλο, εστιάζοντας κυρίως στη διατήρηση θέσεων εργασίας, στη συγκράτηση της ανεργίας και στον μετριασμό των κινδύνων οικονομικής στασιμότητας εξαιτίας των lockdowns. Η κηρυχθείσα κατάσταση έκτακτης ανάγκης νομιμοποίησε την περιθωριοποίηση των θεμάτων φύλου και τη φίμωση των απόψεων που επισήμαναν ότι οι γυναίκες κινδυνεύουν να πληγούν δυσανάλογα από τη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των φύλων όσον αφορά την απασχόληση, την ανεργία και την υγειονομική φροντίδα, καθώς και από την πιθανή αύξηση της έμφυλης βίας ως αποτελέσματος των μέτρων περιορισμού. Δεν υπήρξε εκ των προτέρων αξιολόγηση των πολιτικών που υιοθετήθηκαν εσπευσμένα για την καταπολέμηση της διάδοσης της COVID-19, ούτε κλήθηκαν φεμινιστικές ομάδες και ομάδες ΛΟΑΤΚΙ ή εμπειρογνώμονες σε θέματα φύλου ώστε να συμβάλουν στη χάραξη πολιτικής ή να συμμετάσχουν σε επιτροπές εμπειρογνομόνων.

COVID-19 ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΑ

Οι πολιτικές κατά της COVID-19 ανέτρεψαν την πρόοδο που είχε επιτευχθεί στο παρελθόν όσον αφορά την ισορροπία ανάμεσα στην επαγγελματική και προσωπική ζωή μεταξύ ανδρών και γυναικών μέσω της ανάπτυξης ενός δικτύου δημόσιων δομών φροντίδας και της χρηματοδότησης θέσεων σε ιδιωτικές δομές, σε ολόκληρα σχολεία και στην επέκταση της γονικής άδειας για τις μητέρες και τους πατέρες. Όταν ξεκίνησε το lockdown, μόλις είχε θεσπιστεί ένας νέος νόμος, ο οποίος προσέθεσε δύο επι-

πλέον έτη (νηπιαγωγείο) στα εννέα έτη υποχρεωτικής εκπαίδευσης (δημοτικό και γυμνάσιο) (άρθρο 34 του Ν. 4704/2020). Τον Μάρτιο του 2020, έκλεισαν όλα τα σχολεία και τα κέντρα φροντίδας των παιδιών και των ηλικιωμένων, εκτός από τα σχολεία και τα κέντρα φροντίδας των παιδιών και των ενηλίκων με αναπηρία. Συνολικά, τα σχολεία παρέμειναν κλειστά επί 38 εβδομάδες.¹⁵ Ο αρνητικός αντίκτυπος της αναστολής λειτουργίας τους στην ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής επιτάχθηκε από το γεγονός ότι οι απασχολούμενοι σε οικιακές εργασίες και στον τομέα της φροντίδας εκτός της οικίας τους, που επιτελούν πολύ σημαντικό ρόλο υποκαθιστώντας το κράτος στην παροχή φροντίδας, αναγκάστηκαν να σταματήσουν να εργάζονται λόγω των περιορισμών στις μετακινήσεις. Ταυτόχρονα, τα ηλικιωμένα μέλη της οικογένειας, που παραδοσιακά υποστηρίζουν τα νοικοκυριά παρέχοντας μη αμειβόμενη φροντίδα, έπρεπε να ακολουθούν αυστηρούς κανόνες αυτοαπομόνωσης ως ομάδα υψηλού κινδύνου.

Καθώς η εκπαίδευση μεταφέρθηκε στο διαδίκτυο και ξεκίνησε ένα πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε εθνικό επίπεδο για λίγες ώρες την ημέρα, η υλοποίηση της τηλεκπαίδευσης –ιδίως των μικρών παιδιών– κατέστη ιδιαίτερα δύσκολη. Μέσω τηλεκπαίδευσης λειτούργησαν και τα νηπιαγωγεία, ενώ ανεστάλη η λειτουργία και των ολοήμερων σχολείων, που έδιναν στους εργαζόμενους γονείς την ευχέρεια να συνδυάζουν αρμονικά τις οικογενειακές υποχρεώσεις τους με τις ευθύνες που προκύπτουν από την εργασία πλήρους απασχόλησης. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ξεκίνησε χωρίς προηγούμενη προετοιμασία: η πλατφόρμα WebEx χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά, χωρίς επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε μεθόδους ψηφιακής μάθησης, χωρίς ψηφιακό υλικό προς χρήση, ενώ οι γονείς και τα παιδιά δεν ήταν εξοικειωμένοι με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων. Τα νοικοκυριά με χαμηλότερο εισόδημα αντιμετώπισαν πρόσθετες δυσκολίες λόγω της έλλειψης κατάλληλου εξοπλισμού και διαδικτυακών συνδέσεων, η οποία αντιμετωπίστηκε μέσω του προγράμματος «Ψηφιακή Μέριμνα», που παρείχε έναν αριθμό vouchers των 200 ευρώ για την αγορά τεχνολογικού εξοπλισμού. Κατά τα πρώτα έτη της πανδημίας, το δίκτυο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης παρουσίασε πολλά τεχνικά ζητήματα που οδήγησαν σε αδιέξοδο τις προσπάθειες συνέχισης του εκπαιδευτικού προγράμματος, αναγκάζοντας πολλούς γονείς –ιδίως μικρότερων παιδιών– να αφιερώνουν επιπλέον χρόνο για την επίλυση προβλημάτων σχετιζόμενων με το διαδίκτυο, στηρίζοντας τα παιδιά στις σχολικές τους εργασίες, βοηθώντας τα να συγκεντρωθούν και να καλύψουν τα μαθησιακά κενά τόσο κατά τη διάρκεια των παραδόσεων όσο και κατά τη μελέτη των μαθημάτων τους.

Αντί να δοθεί προτεραιότητα στις ανάγκες των μικρών παιδιών, δόθηκε έμφαση στην αποφοίτηση των μαθητών της Γ' λυκείου, που έδιναν Πανελλαδικές εξετάσεις για την εισαγωγή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Για να αντιμετωπιστεί ο συνωστισμός στο δίκτυο της εξ αποστάσε-

¹⁵ UNESCO (2022), «Η συνολική διάρκεια της αναστολής λειτουργίας των σχολείων», <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse#durationschoolclosures>

ως εκπαίδευσης, το υπουργείο Παιδείας θέσπισε ένα σύστημα εκ περιτροπής, το οποίο επιβάρυνε ακόμα περισσότερο τους γονείς με μικρά παιδιά, καθώς τα μαθήματα γυμνασίου/λυκείου πραγματοποιούνταν το πρωί, ενώ τα μαθήματα νηπιαγωγείου και δημοτικού μετά το μεσημέρι. Με εξαίρεση ορισμένα εκπαιδευτικά τηλεοπτικά προγράμματα που μεταδίδονταν μέσα στην ημέρα, οι εργαζόμενοι γονείς δεν είχαν άλλη υποστήριξη κατά τη διάρκεια αυτών των ωρών. Επιπλέον, από τον Μάιο του 2020, οι γονείς υποχρεώθηκαν να κάνουν συνεχείς προσαρμογές στην επαγγελματική τους ζωή, καθώς τα παιδιά έμειναν στο σπίτι για μεγάλο χρονικό διάστημα. Στην αρχή, υιοθετήθηκε ένα σύστημα εναλλαγής της διά ζώσης και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ώστε να μειωθεί ο αριθμός των μαθητών στην τάξη. Μετά την εφαρμογή του προγράμματος εμβολιασμού, όλοι οι μαθητές μπόρεσαν να επιστρέψουν στα θρανία με πλήρες ωράριο, με τη χρήση μάσκας και με τακτικά τεστ, αλλά τα lockdowns και το κλείσιμο των τάξεων λόγω κρουσμάτων συνέχιζαν να διαταράσσουν την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής των γονέων.

Δεδομένου ότι ο χρόνος που απαιτούσε πλέον η φροντίδα μελών της οικογένειας –παιδιών, ηλικιωμένων και ασθενών– αυξήθηκε απότομα, η κυβέρνηση παρείχε ένα νομικό πλαίσιο για τη θέσπιση της «άδειας ειδικού σκοπού», η οποία αφορούσε τέσσερις ημέρες γονικής άδειας, μία εκ των οποίων έπρεπε να λαμβάνεται ως ημέρα ετήσιας κανονικής άδειας. Αν και η αποζημίωση ήταν υψηλή, η «χρέωση» με μία επιπλέον ημέρα ετήσιας κανονικής άδειας λειτούργησε ως αντικίνητρο για τους γονείς. Επιπρόσθετα, η άδεια ειδικού σκοπού ήταν διαθέσιμη μόνο στους γονείς και τους φροντιστές ηλικιωμένων και ατόμων με αναπηρίες σε καθεστώς εξ αποστάσεως εργασίας, ενώ οι εργαζόμενοι σε νευραλγικές θέσεις δεν είχαν την ίδια πρόσβαση σε γονική άδεια ή σε δομές φροντίδας. Μολονότι οι νοσηλεύτριες και άλλοι εργαζόμενοι στον τομέα της υγείας, η πλειονότητα των οποίων είναι γυναίκες, χαιρετίστηκαν ως ήρωες στο πλαίσιο της κυβερνητικής ρητορικής, δεν υπήρξαν ειδικές ρυθμίσεις για να διευκολυνθεί η ισορροπία μεταξύ της αμειβόμενης και της μη αμειβόμενης φροντίδας που παρείχαν.

Πριν από την πανδημία, η διαφορά μεταξύ των φύλων στον τομέα της φροντίδας στην Ελλάδα ήταν υψηλότερη από τον μέσο όρο της Ε.Ε.: το ποσοστό των ατόμων που φρόντιζαν ή εκπαίδευαν τα παιδιά τους ή τα εγγόνια τους, ηλικιωμένους ή άτομα με ειδικές ανάγκες σε καθημερινή βάση ανερχόταν σε 38% για τις γυναίκες και σε 20% για τους άνδρες, ενώ το ποσοστό των ατόμων που μαγειρεύαν και έκαναν οικιακές εργασίες στο σπίτι ήταν 85% στις γυναίκες και 16% στους άνδρες.¹⁶ Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, οι άνδρες στην Ελλάδα άρχισαν να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο σε μη αμειβόμενη φροντίδα, αλ-

λά αυξήθηκε επίσης ο μη αμειβόμενος φόρτος εργασίας των γυναικών. Ως εκ τούτου, η διαφορά μεταξύ των δύο φύλων στον τομέα της φροντίδας παραμένει αμετάβλητη. Οι έρευνες που διεξήχθησαν κατά την πρώτη φάση της πανδημίας έδειξαν ότι το 60% των συμμετεχόντων στην έρευνα πίστευαν ότι ο καταμερισμός της εργασίας στο εσωτερικό του νοικοκυριού δεν έχει αλλάξει κατά τη διάρκεια της πανδημίας, παρά τις αυξημένες ευθύνες.¹⁷ Σύμφωνα με έρευνα του EUROFOUND, ο χρόνος που αφιέρωναν οι γυναίκες στην Ελλάδα στην οικιακή εργασία κατά τη διάρκεια της πανδημίας ήταν 13-14 ώρες υψηλότερος από εκείνον των ανδρών.¹⁸ Αν και δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τη γονική άδεια, συνολικά, η πανδημία έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη επαναδιαπραγμάτευσης του καταμερισμού της εργασίας μεταξύ των φύλων εντός των νοικοκυριών και σε επίπεδο κοινωνίας, προκειμένου να αμφισβητηθούν τα κυρίαρχα στερεότυπα σχετικά με τη μητρότητα και την πατρότητα, τη θηλυκότητα και την αρρενωπότητα και να υιοθετηθούν πολιτικές που προωθούν την όσο το δυνατόν πιο ισότιμη μεταξύ των φύλων κατανομή της φροντίδας εντός των νοικοκυριών.

Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ ΚΑΙ Η ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ

Τα lockdowns κατέστησαν ακόμα πιο επισφαλής τη ζωή των θυμάτων έμφυλης βίας, καθώς αυτά εγκλωβίστηκαν σε περιορισμένους ιδιωτικούς χώρους με τους δράστες, οι οποίοι πλέον ήταν σε θέση να ελέγχουν κάθε πτυχή της ζωής τους. Ταυτόχρονα, οι δομές συμβουλευτικής, υποστήριξης και προστασίας των θυμάτων έμφυλης βίας αναγκάστηκαν να μεταφέρουν πολλές από τις δραστηριότητές τους στο διαδίκτυο. Οι ξενώνες υποδοχής θυμάτων βίας κατά γυναικών συνέχισαν να δέχονται τα θύματα που χρειάζονταν βοήθεια κατά τη διάρκεια του lockdown. Τα στοιχεία από τις τηλεφωνικές γραμμές SOS δείχνουν ότι η βία κατά των γυναικών αυξήθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας: το 2018 πραγματοποιήθηκαν 104 κλήσεις προς την τηλεφωνική γραμμή άμεσης κοινωνικής βοήθειας «197 SOS» από γυναίκες θύματα και 59 κλήσεις από τρίτα πρόσωπα. Ενώ ο αριθμός των κλήσεων παρέμεινε σταθερός κατά τη διάρκεια του 2019, αυξήθηκε σε 114 και 92, αντίστοιχα, το 2020. Παρόμοια αύξηση παρατηρείται στα στοιχεία της εθνικής τηλεφωνικής γραμμής SOS (15900) για τη βία κατά των γυναικών.¹⁹ Επιπλέον, η διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους έδειξε ότι υπήρχε μεγαλύτερη ζήτηση για συμβουλευτικές υπηρεσίες και νομική βοήθεια κατά τη διάρκεια των lockdowns σε σύγκριση με το παρελθόν.

¹⁶ Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE): Ανισότητες μεταξύ των φύλων στον τομέα της φροντίδας και συνέπειες για την αγορά εργασίας (Gender inequalities in care, and consequences for the labour market), https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20204948_mh0220888enn.pdf.pdf

¹⁷ Συμεωνάκη, Μ. - Χατζηβαρνάβα Ε. - Καζάνη, Α. - Σταματοπούλου, Γ. - Αθανασοπούλου, Α. - Παρσάνογλου, Δ. (2020): «Εργασία, οικογένεια, συντροφικότητα και γονεϊκότητα κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας COVID-19», στο: Κοινωνική Πολιτική, 13 Δεκεμβρίου, σελ. 5-42.

¹⁸ Eurofound (2020): Ζωή, εργασία και COVID-19 (Living, working and COVID-19). Λουξεμβούργο: Γραφείο Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Denis Bouget, Slavina Spasova και Bart Vanhercke.

¹⁹ Γενική Γραμματεία Δημογραφικής, Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων [ΓΓΔΟΠΦ] (2021): Δεύτερη Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών. Αθήνα: ΓΓΔΟΠΦ

Τα στοιχεία της ελληνικής αστυνομίας είναι ελλιπή, αλλά δείχνουν ότι οι καταγγελίες κατά των δραστών ενδοοικογενειακής βίας, ένας δείκτης που σημειώνει ανοδική τάση από το 2012, αυξήθηκαν από 3.815 το 2018 σε 4.171 το 2019 και 4.264 το 2020. Ωστόσο, ο αριθμός ορισμένων εγκλημάτων, όπως οι γυναικοκτονίες, με βάση τα επίσημα στοιχεία, δείχνει να σταθεροποιείται, καθώς από 12 το 2018 πέφτει στις 8 για τα έτη 2019 και 2020. (Για το έτος 2021, πρέπει να γίνει ειδική μνεία. Επίσημα στοιχεία από τις αρχές δεν υπάρχουν ακόμα, όμως με βάση όλα όσα είναι γνωστά παρατηρείται σημαντική αύξηση.) Τα δεδομένα που συλλέγονται μέσω του δικαστικού συστήματος είναι ακόμα πιο ελλιπή, αλλά καταδεικνύουν μείωση του αριθμού των καταδικαστικών αποφάσεων των ανδρών δραστών κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας. Για παράδειγμα, οι καταδίκες για «βία κατά μελών της οικογένειας» μειώθηκαν από 1.320 το 2019 σε 656 το 2020. Μετά την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης το 2018, σημειώθηκε αύξηση 83,2% στις διώξεις κατά ανδρών δραστών, η οποία αποδόθηκε στη διεύρυνση του ορισμού της έμφυλης βίας ώστε να συμπεριλαμβάνονται μέλη οικογενειών ή σύντροφοι που δεν έχουν επίσημη σχέση με τους δράστες ή που βρίσκονται σε σχέση αλλά δεν συμβιώνουν με το θύμα. Ωστόσο, ακολούθησε μείωση κατά 50,3% το 2020,²⁰ η οποία δείχνει ότι οι δικαστικές διαδικασίες επιβραδύνθηκαν κατά τη διάρκεια των lockdowns και ότι υπήρχαν περισσότερες καθυστερήσεις στο δικαστικό σύστημα από ό,τι στο παρελθόν. Αυτό συνεχίστηκε ακόμα και μετά την επανέναρξη λειτουργίας των δικαστηρίων, λόγω των συσσωρευμένων εκκρεμών υποθέσεων. Από τα διαθέσιμα στοιχεία μπορούμε να συνάγουμε το συμπέρασμα ότι η βία κατά των γυναικών έχει αυξηθεί στην Ελλάδα και ότι τα θύματα διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο από ό,τι στο παρελθόν. Ωστόσο, δεν υπήρξαν οι αντίστοιχες καταγγελίες, ειδικά στις εισαγγελικές αρχές.

Τον Ιανουάριο του 2021, η πρώην πρωταθλήτρια ιστιοπλοΐας Σοφία Μπεκατώρου αποκάλυψε ότι σε νεότερη ηλικία είχε βιαστεί από παράγοντα της Ελληνικής Ιστιοπλοϊκής Ομοσπονδίας. Αυτή η μαρτυρία είχε αλυσιδωτές συνέπειες, με πολλές περαιτέρω αποκαλύψεις για περιστατικά έμφυλης βίας, με αποτέλεσμα τη δημιουργία του ελληνικού κινήματος #MeToo, που εγκαινίασε μια διαδικασία ευαισθητοποίησης της κοινωνίας, ο αντίκτυπος της οποίας δεν έχει ακόμη γίνει πλήρως αντιληπτός. Το ελληνικό #MeToo συσπείρωσε φεμινίστριες του δεύτερου, του τρίτου και του τέταρτου κύματος και ακτιβιστές ΛΟΑΤΚΙ, που συμμετείχαν σε πορείες, διαδηλώσεις και δημόσιες συζητήσεις. Έχει επίσης καταστήσει αποδεκτή από την ελληνική κοινωνία τη χρήση όρων οι οποίοι στο παρελθόν θεωρούνταν ταμπού, όπως η γυναικοκτονία. Αν και η ευρεία κάλυψη των περιπτώσεων έμφυλης βίας από τα μέσα ενημέρωσης συχνά επιδεικνύει διάθεση εντυπωσιασμού, έχει συμβάλει στο να καταστεί ορατή η έμφυλη βία κατά τη διάρκεια της πανδημικής κρίσης και έχει ασκήσει πίεση στην κυβέρνηση, στα πολιτικά κόμματα και σε άλλους κοινωνικούς φορείς προκειμένου να τη συμπεριλάβουν στην ατζέντα τους. Ένα από τα αποτελέσματα σε επίπεδο πολιτικής

ήταν ότι εντατικοποιήθηκαν οι προσπάθειες για τον συντονισμό του δικτύου προστασίας των θυμάτων βίας κατά των γυναικών, το οποίο περιλαμβάνει κέντρα συμβουλευτικής, ξενώνες και γραμμές βοήθειας. Επιπλέον, η ελληνική αστυνομία εγκαινίασε νέες μονάδες ειδικευμένες στην έμφυλη βία και έχει αρχίσει να συλλέγει πιο λεπτομερή στοιχεία σχετικά με τη βία κατά των γυναικών, συμπεριλαμβανομένων των διαφόρων τύπων έμφυλης βίας και των σχέσεων μεταξύ των θυμάτων και των δραστών. Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία από προηγούμενα έτη, με τα οποία να μπορούν να συγκριθούν. Παράλληλα, με εξαίρεση την εκστρατεία «Break the Violence», δεν έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες για την πρόληψη της πρόληψης της έμφυλης βίας, ιδίως στις νεότερες ηλικιακές ομάδες, και για την εκπαίδευση του κοινού σχετικά με τις κοινωνικές πτυχές του προβλήματος. Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που αντιμετωπίζει το ελληνικό σύστημα προστασίας των θυμάτων και πρόληψης είναι ότι βασίζεται στο βιολογικό φύλο και αποκλείει τα θύματα έμφυλης βίας, για παράδειγμα, τους ομοφυλόφιλους άνδρες και τις τρανς γυναίκες.

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΧΑΡΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η πανδημία έχει καταδείξει ότι τα ζητήματα φύλου πρέπει να βρίσκονται στο επίκεντρο των σχεδίων για την έξοδο από την υγειονομική κρίση που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, παρά τη μείωση των κρουσμάτων και των θανάτων. Η σημερινή δεξιά κυβέρνηση παρουσίασε ένα σχέδιο ανάκαμψης που εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το οποίο αναφέρεται στη διάσταση του φύλου αλλά δεν προτείνει συγκεκριμένα μέτρα προκειμένου αυτή να υπερκεραστεί. Επιπλέον, το σχέδιο διακατέχεται από μεροληψία όσον αφορά το φύλο. Ένα από τα λίγα προτεινόμενα μέτρα είναι η θέσπιση του λεγόμενου προγράμματος «νταντάδες της γειτονιάς», το οποίο στόχο έχει να προσφέρει ευκαιρίες απασχόλησης σε άνεργες γυναίκες στον τομέα της φροντίδας και παράλληλα να δώσει τη δυνατότητα σε εργαζόμενες μητέρες να λάβουν φροντίδα για τα παιδιά τους με δημόσια χρηματοδότηση. Το σχέδιο, υιοθετώντας την αντίληψη ότι η παροχή φροντίδας και η ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής είναι ζητήματα που αφορούν μόνο τις γυναίκες, αποκλείοντας τους πατέρες από την παροχή φροντίδας, ενισχύει τις συντηρητικές έννοιες της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας. Αυτή η μεροληψία όσον αφορά το φύλο συνάδει με την απόφαση της σημερινής κυβέρνησης να μετονομάσει τον κύριο φορέα που είναι υπεύθυνος για τη χάραξη πολιτικής στον τομέα αυτό –την πρώην Γενική Γραμματεία για την Ισότητα των Φύλων– σε Γενική Γραμματεία Δημογραφικής, Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων. Στην κίνηση αυτή αντιτάχθηκαν όλες οι γνωστές φεμινιστικές ομάδες και οι φεμινιστές διανοούμενοι στην Ελλάδα. Προκειμένου να προωθηθούν βιώσιμες πολιτικές για την ανάκαμψη μετά την πανδημία, η παροχή φροντίδας θα πρέπει να αποτελέσει βασικό στοιχείο της χρηματοδότησης στο άμεσο μέλλον:

- Έχει σημειωθεί ανησυχητική αύξηση των **μισθολογικών διαφορών μεταξύ των φύλων και της ψαλίδας στην απασχόληση** στην Ελλάδα, με αντιστροφή της

προηγούμενης προόδου. Το ζήτημα αυτό θα πρέπει να βρίσκεται στην κορυφή της πολιτικής ατζέντας, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τις έννοιες της ανάκαμψης που βασίζονται στην ανάπτυξη σε ανδροκρατούμενους τομείς. Για να γίνει αυτό, είναι ζωτικής σημασίας να προταθούν πολιτικές που θα δημιουργήσουν ποιοτικές θέσεις εργασίας στον τομέα της φροντίδας, με θετικές επιπτώσεις που θα πολλαπλασιαστούν σε ολόκληρη την κοινωνία: σημαντικές επενδύσεις σε προσπελάσιμες, οικονομικά προσιτές και ποιοτικές υπηρεσίες παιδικής φροντίδας, καθώς και σε εγκαταστάσεις και υπηρεσίες φροντίδας ηλικιωμένων που θα έχουν το διπλό όφελος της ενίσχυσης της απασχόλησης των γυναικών και, ταυτόχρονα, της μείωσης των εμποδίων του άμισθου φόρτου εργασίας, που δυσχεραίνουν την ένταξη πολλών γυναικών στην αγορά εργασίας.

- Ένας τομέας που πρέπει να ενισχυθεί είναι το **Εθνικό Σύστημα Υγείας**, το οποίο υποχρηματοδοτείται και δεν διαθέτει επαρκές προσωπικό ως αποτέλεσμα των διαδικασιών ιδιωτικοποίησης και υποβάθμισής του. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι ζωτικής σημασίας οι πολιτικές δυνάμεις, σε συνεργασία με τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, να διαμορφώσουν προτάσεις για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και των μισθών των εργαζομένων στον τομέα αυτό, η συντριπτική πλειονότητα των οποίων είναι γυναίκες.
- Μια ατζέντα για την οικονομία της φροντίδας θα πρέπει επίσης να αντιμετωπίζει τα υψηλά επίπεδα **φτώχειας**, τα οποία αυξήθηκαν περαιτέρω κατά τη διάρκεια της πανδημίας, σε ό,τι αφορά το φύλο. Η χάραξη πολιτικής πρέπει να επικεντρώνεται στις επισφαλείς συνθήκες εργασίας και διαβίωσης ομάδων γυναικών που συνήθως δεν ακούγονται στον δημόσιο λόγο, ιδίως των οικονομικά ανενεργών γυναικών και των μεταναστριών, καθώς και εκείνων που ζουν σε νοικοκυριά χαμηλής έντασης εργασίας, οι οποίες διατρέχουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας. Επιπλέον, οφείλει να επικεντρωθεί στο να φέρει στο προσκήνιο τη μεγάλη διαφορά που υπάρχει στις συντάξιμες αποδοχές μεταξύ των φύλων στην Ελλάδα και τους τρόπους με τους οποίους αυτό επηρεάζει τις ηλικιωμένες γυναίκες που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο φτώχειας.
- Επίσης, οι πολιτικές για την προώθηση **της ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής** πρέπει να τεθούν στην κορυφή μιας ατζέντας για την οικονομία της φροντίδας. Αυτό πρέπει να γίνει κατά τρόπο που να θέτει υπό αμφισβήτηση τα στερεότυπα σχετικά με τον αναπαραγωγικό ρόλο των γυναικών και να τονίζει την ανάγκη επαναδιαπραγμάτευσης των ρόλων των φύλων και της κατανομής των ευθυνών φροντίδας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Επιπλέον, στην κορυφή της ατζέντας πρέπει επίσης να βρίσκονται τα θέματα που αφορούν τους ΛΟΑΤΚΙ φροντιστές, οι οποίοι συχνά αποκλείονται από τις σχετικές πολιτικές λόγω της μεροληπτικής μεταχείρισής τους ως προς το φύλο.
- Μολονότι το κίνημα #MeToo έφερε στο προσκήνιο την έμφυλη βία, εξακολουθούν να υπάρχουν μεγάλα κενά στον σημερινό διάλογο. Από τη μία πλευρά, υπάρχει χάσμα μεταξύ της αντίδρασης των φεμινιστριών και των ακτιβιστών για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ **στην έμφυλη βία** και των επίσημων πολιτικών που υιοθετούνται για την προστασία των θυμάτων. Από την άλλη, το ζήτημα της πρόληψης και ο ρόλος της αστυνομίας και του δικαστικού συστήματος παραμένουν γκρίζες περιοχές. Μια ατζέντα για την προώθηση της οικονομίας της φροντίδας οφείλει να περιλαμβάνει πολιτικές που αποσκοπούν στην πρόληψη της έμφυλης βίας, στην ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ ακτιβιστών και πολιτικών και στη μεταρρύθμιση της αστυνομίας και του δικαστικού συστήματος, προκειμένου να συμπεριληφθεί η διάσταση του φύλου.
- Τέλος, η συλλογή **δεδομένων** αποτελεί προϋπόθεση για την αποτελεσματικότερη χάραξη πολιτικής σχετικά με την ανισότητα των φύλων. Ωστόσο, υπάρχουν πολλά κενά στα διαθέσιμα στοιχεία και αρκετοί νευραλγικοί οργανισμοί εξακολουθούν να μην παρέχουν αξιόπιστα δεδομένα. Η κατάσταση αυτή υπονομεύει όλες τις προσπάθειες για τη χάραξη τεκμηριωμένων πολιτικών σχετικά με την ισότητα των φύλων.

ΙΔΡΥΜΑ FRIEDRICH-EBERT-STIFTUNG

Το Ίδρυμα Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) ιδρύθηκε το 1925 και είναι το παλαιότερο πολιτικό ίδρυμα της Γερμανίας. Μένει πιστό στην παρακαταθήκη του εμβληματικού Γερμανού πολιτικού, του οποίου το όνομα φέρει και δραστηριοποιείται για τις θεμελιώδεις αξίες της Κοινωνικής Δημοκρατίας: την ελευθερία, τη δικαιοσύνη και την αλληλεγγύη. Ιδεολογικά πρόσκειται στη σοσιαλδημοκρατία και βρίσκεται κοντά στα ελεύθερα συνδικάτα.

Το FES στηρίζει την Κοινωνική Δημοκρατία κυρίως μέσω:

- της πολιτικής διαπαιδαγώγησης για την ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών
- της πολιτικής συμβουλευτικής
- της διεθνούς συνεργασίας με παραρτήματα του ιδρύματος σε περισσότερες από 100 χώρες
- της στήριξης ταλαντούχων ανθρώπων
- της συλλογικής μνήμης γύρω από την Κοινωνική Δημοκρατία, με αρχείο, βιβλιοθήκη κ.ά.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

© 2022

FES Αθήνα

Νεοφύτου Βάμβα 4

10674 Αθήνα

Υπεύθυνοι:

Arne Schildberg, Monika Berg

Τηλέφωνο: +30 210 72 44 670

info.athens@fes.de

athens.fes.de

Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτή την έκδοση δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις απόψεις του Ιδρύματος Friedrich-Ebert-Stiftung.

Δεν επιτρέπεται η εμπορική εκμετάλλευση των μέσων που δημοσιεύονται από το FES χωρίς τη γραπτή συγκατάθεσή του.

Δημιουργία εξωφύλλου: picture alliance/Westend61

Σχεδιασμός: www.bergsee-blau.de

Εκτέλεση/Layout: ενARTE

ΕΥΡΩΠΗ

Ο αντίκτυπος της COVID-19 στο χάσμα μεταξύ των φύλων στην Ελλάδα

Η απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης στην COVID-19 ήταν οριζόντια και ουδέτερη ως προς το φύλο. Δεν υπήρξε αξιολόγηση της διάστασης του φύλου ούτε διαβούλευση με τους φορείς χάραξης πολιτικής για το φύλο. Τα μέτρα περιορισμού (lockdowns) επιδείνωσαν τις ανισότητες μεταξύ των φύλων όσον αφορά την απασχόληση και την ανεργία και κατέστησαν πιο ευάλωτες στην αγορά εργασίας τις γυναίκες νεαρής ηλικίας, τις μετανάστριες και τις γυναίκες με επισφαλή θέση απασχόλησης. Τα καθήκοντα φροντίδας αυξήθηκαν λόγω της εκτεταμένης αναστολής λειτουργίας των σχολείων και των παιδικών σταθμών και, παρόλο που αυξήθηκε ο χρόνος ενασχόλησης των ανδρών με τη φροντίδα, διευρύνθηκε το χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών στον τομέα αυτό. Η έμφυλη βία αυξήθηκε κατά τη διάρκεια των μέτρων περιορισμού (lockdowns). Παρά την ευαισθητοποίηση, η κυβέρνηση δεν υιοθέτησε μια αποτελεσματική πολιτική για την πρόληψη της έμφυλης βίας. Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης λόγω της πανδημίας χρησιμοποιήθηκε για να νομιμοποιηθεί η περιθωριοποίηση των θεμάτων φύλου και η φίμωση των απόψεων που επισήμαναν ότι οι γυναίκες διατρέχουν τον κίνδυνο να πληγούν σε δυσανάλογο βαθμό λόγω της διεύρυνσης του χάσματος μεταξύ των φύλων όσον αφορά την απασχόληση, την ανεργία και τη φροντίδα, καθώς και λόγω της πιθανής αύξησης της έμφυλης βίας ως αποτελέσματος των μέτρων περιορισμού.